

DOCUMENTS INÈDITS SOBRE DOS MOSAICS ROMANS DE BARCELONA

XAVIER BARRAL I ALTET

L'atzar d'una recerca recent m'ha fet retrobar a la col·lecció Rogent tres dibuixos del segle passat representant mosaics romans de Barcelona i una nota manuscrita referent a un d'aquests mosaics.¹ Aquests materials formen part del ric arxiu de l'arquitecte i arqueòleg barceloní Elies Rogent, actiu defensor dels monuments antics, que participant directament en nombroses descobertes arqueològiques pogué salvar moltes peces de l'esperit demolidor d'un cert urbanisme de finals del segle passat. Ell dirigí l'enderrocament del Palau Reial Menor i assistí a les descobertes arqueològiques d'aquell sector.²

En el present article em limitaré a presentar aquests materials, sense entrar en l'estudi aprofundit dels mosaics que representen. D'una part, perquè ja ha estat fet per altres, i, d'altra part, perquè no és l'objecte d'aquest treball. Nogensmenys, en donaré totes les referències i les principals novetats que aquests dibuixos i notes aporten.

A) *Mosaic de les Tres Gràcies*. Dibuix n.º 1 (làm. 1).

Mides: 0,73 per 0,50 m.

Colors: Blau, vermell, groc i verd sobre fons blanc (motius en forma de creu, maduixes i contorn de les Gràcies, vermell; fulles de les maduixes, verd; part que volta la sanefa, groc).

Les Gràcies laterals porten una mena de fruit semblant a una

1. Tots els documents que fan l'objecte d'aquest article es conserven a la part de la col·lecció d'Elies Rogent que es troba a Collbató (Barcelona). Els negatius de les fotografies que han servit a les il·lustracions són meus.

2. A més dels diccionaris biogràfics, hom pot consultar M. VEGA Y MARCH, *D. Elías Rogent y Amat, a Arquitectura y Construcción*, Barcelona, I, 1897, pàgs. 17 a 19, i B. BASSEGODA Y AMIGÓ, *El arquitecto Elías Rogent*, Barcelona, 1929.

maduixa a la mà. Hi ha una separació neta entre la part superior i inferior del dibuix, que se situa a la part dreta a 49,7 cm. del marc superior, a la part central a 54,2 cm. i a la part esquerra a 22,8. La part superior esquerra del dibuix també comporta un tros amb la mateixa separació (14,5 per 17,4 cm.). Tot el dibuix està fet amb un fons de quadrets molt fins que vol representar les tesselles de mosaic, però la part superior és feta amb colors més forts i ben diferenciats dels de l'inferior que resten més pàl·lids.

B) *Mosaics de les Tres Gràcies*. Dibuix n.º 2 (lám. 2).

Mides: 0,73 per 0,50 m.

Colors: Els mateixos que els del dibuix anterior, però amb una tonalitat més viva.

Al peu, a la dreta, escrit a mà: *Mosaico romano encontrado en los solares de la Enseñanza*. Està signat *Rogent*.

Les Gràcies laterals porten una flor a la mà. Els cercles secants són més ben reeixits que en el dibuix anterior. En conjunt tot el dibuix és més acurat.

Observacions sobre els dibuixos A i B. — El mosaic de les Tres Gràcies fou descobert a les darreries del segle passat, en el lloc ocupat pel Convent de l'Ensenyança,³ i fou restaurat en dues ocasions. Actualment es troba al Museu Arqueològic de Barcelona.⁴ Els dos dibuixos totalment inèdits que presento, a part llur importància artística des del punt de vista de la interpretació que els artistes de finals de segle i més particularment del grup de Lorenzale⁵ tenien de l'art romà,

3. Vegeu, per aquest mosaic, A. ELÍAS DE MOLINS, *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona*, Barcelona, 1888, p. 102, n.º 797 i 798. F. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, a *Geografía General de Catalunya*, Barcelona, s. d., p. 90. J. PUIG I CADAFAELCH, *L'arquitectura romana a Catalunya*, Barcelona, 1934, p. 358 i fig. 466. A. BALIL, *Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino*, Madrid, 1964, p. 164-165 i fig. 62. A. BALIL, *El mosaico de las «Tres Gracias» de Barcelona*, a *Archivo Español de Arqueología*, XXXI, 1958, p. 63-95; completat a *AEspArq*, XXXV, 1962, p. 100-101, i XXXVIII, 1965, p. 111. L'estudi de Balil és exhaustiu, encara que em sembla que proposa una data massa alta per al nostre mosaic. En realitat els motius estudiats per Balil no són prou indicatius amb l'excepció del marc imitació d'un marc real. La importància donada a la superfície decorativa seria suficient per a proposar una data més tardana, i la comparació amb el paviment de l'edifici «degli Augustali» d'Ostia, ja remarcada per Becatti, datat de més d'un segle més tard, em sembla que diu en favor d'una data bastant més tardana pel mosaic de les Tres Gràcies, que jo situaria a finals del s. III o a principis del s. IV d. J. C. Cfr. G. BECATTI, *Scavi di Ostia IV*, Roma, 1961, vol. I, p. 223, n.º 420; vol. II, pl. XLII.

4. *Museo Arqueológico de Barcelona*, Madrid, 1955, sala XXIV, p. 125.

5. Claudi Lorenzale féu un dibuix molt important del mosaic amb curses de circ de Barcelona al moment de la troballa. X. BARRAL I ALTET, *Unes pintures murals ro-*

són importants, car ens delimiten exactament la part de mosaic que era conservat i per consegüent la part que va ésser restaurada, i ens indiquen, per primera vegada, el tros de l'angle superior esquerre que no havia estat remarcant fins avui. Malauradament, els dibuixos no ens aporten cap precisió cronològica sobre les dates de la troballa ni arqueològica de cap mena.

C) *Mosaic amb cràters de la Baixada de Santa Eulàlia*. Dibuix (làm. 3).

Mides: 0,80 m. de llargada, 0,20 d'amplada en el tros estret i 0,40 en el tros ample.

Colors: Sobre fons blanc grogós, quadres; elements geomètrics i cercles, verds. Motius triangulars decoratius a l'interior del rectangle central, marró vermellós. En els dos cràters la tonalitat dels colors va del verd al vermell.

Aquest dibuix, ja conegut des que Carreras i Candi el publicà parcialment, és l'únic document gràfic que tenim sobre aquest mosaic.⁶ Ha estat reproduït diverses vegades, però sempre segons la publicació de Carreras i Candi.⁷

La importància del tros del dibuix que havia estat fins ara desconegut, és que ens permet de tenir una idea ben clara de la decoració de la cambra on es trobava. El mosaic queda definit ara com una superfície quadrada o rectangular bordejada per una extensió uniforme blanca que tanca un panell compost de combinacions de quadrats inscrits. Al centre, un gran medalló, ja conegut, compost d'una sanefa de cercles amb cràters que bordegen un octògon on quatre dels costats porten un triangle juxtaposat.

manes inèdites i el mosaic amb curses de circ de Barcelona, a *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, Barcelona, 1971, en premsa. Segons Elias de Molins, Lorenzale participà, junt amb Rogent, a l'extracció del mosaic de les Tres Gràcies. ELIAS, cit.

6. F. CARRERAS Y CANDI, op. cit., p. 92 i 111 i lám. en color. Trobat a mitjan segle XIX a la Baixada de Santa Eulàlia, quedava tallat per la muralla que li passava per sobre. Fou tornat a colgar pel seu propietari i no ha estat retrobat, malgrat els repetits esforços de Serra Ràfols, que també féu recerques per a retrobar el dibuix. J. de C. SERRA-RÀFOLS i A. M.ª ADROER, *Sondeos arqueológicos en las calles del Veguer «dels Brocater» y «Baixada de Santa Eulàlia»*, a *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, Barcelona, XI, 1967, p. 36-38.

7. J. PUIG I CADAFAELCH, op. cit., p. 365 i fig. 481. A. BALIL, *Colonia...* cit., pp. 165-166 i fig. 63. A. BALIL, *Mosaicos ornamentales romanos de Barcelona*, a *AEspArq*, XXXV, 1962, p. 49-52. L'estudi de Balil és exhaustiu i arriba a una datació molt justa, que em sembla que es pot allargar a tota la primera meitat del segle III.

D) *Nota referent al mosaic amb cràters.*

Al mateix arxiu Rogent hi ha un paper en brut que diu: «El mosaic descubierto es un fragmento angular de ... de longitud por ... de ancho en su mayor extensión, descubriéndose por su disposición que formaba parte de un conjunto de forma cuadrada o rectangular correspondiente a una sala de colosales proporciones; pues toda la parte vista puedè decirse que es la franja que circundaba un espacio central que a juzgar por las dimensiones de aquél comparándolo con los mosaicos que he tenido ocasión de estudiar en nuestra provincia, debía ser de colosales proporciones.

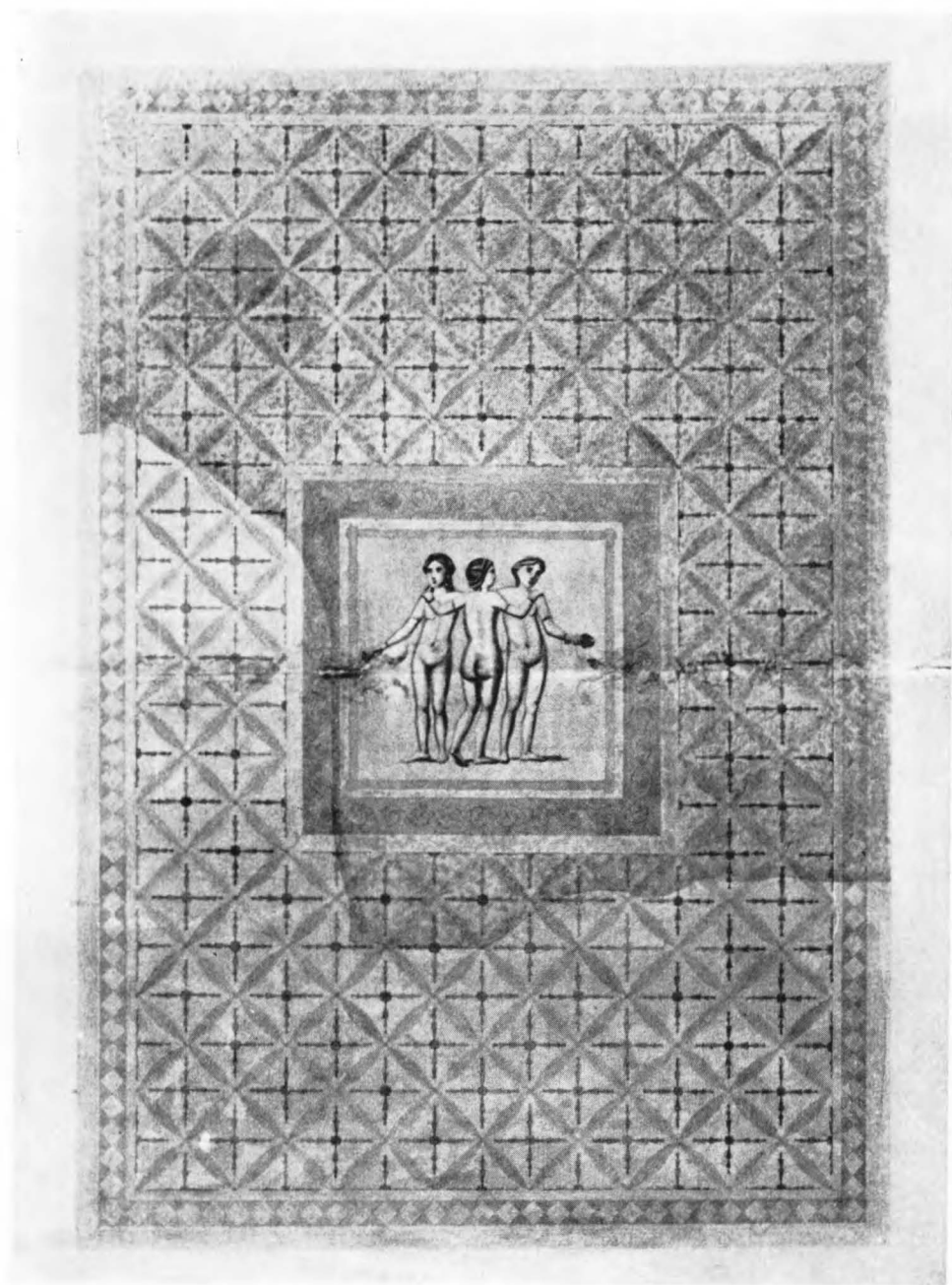
Empieza éste por una franja blanca que la parte descubierta tiene ... palmos de ancho, sin que haya podido encontrarse su límite exterior, por hallarse enteramente perdido. Sigue una segunda banda ... palm. de ancho adornada con dos series de cuadrados de diferentes proporciones siendo los mayores de ... palm. y los menores de ... palm., estando espaciados por espacios rectangulares que los separan.»

La nota no porta ni data ni signatura.

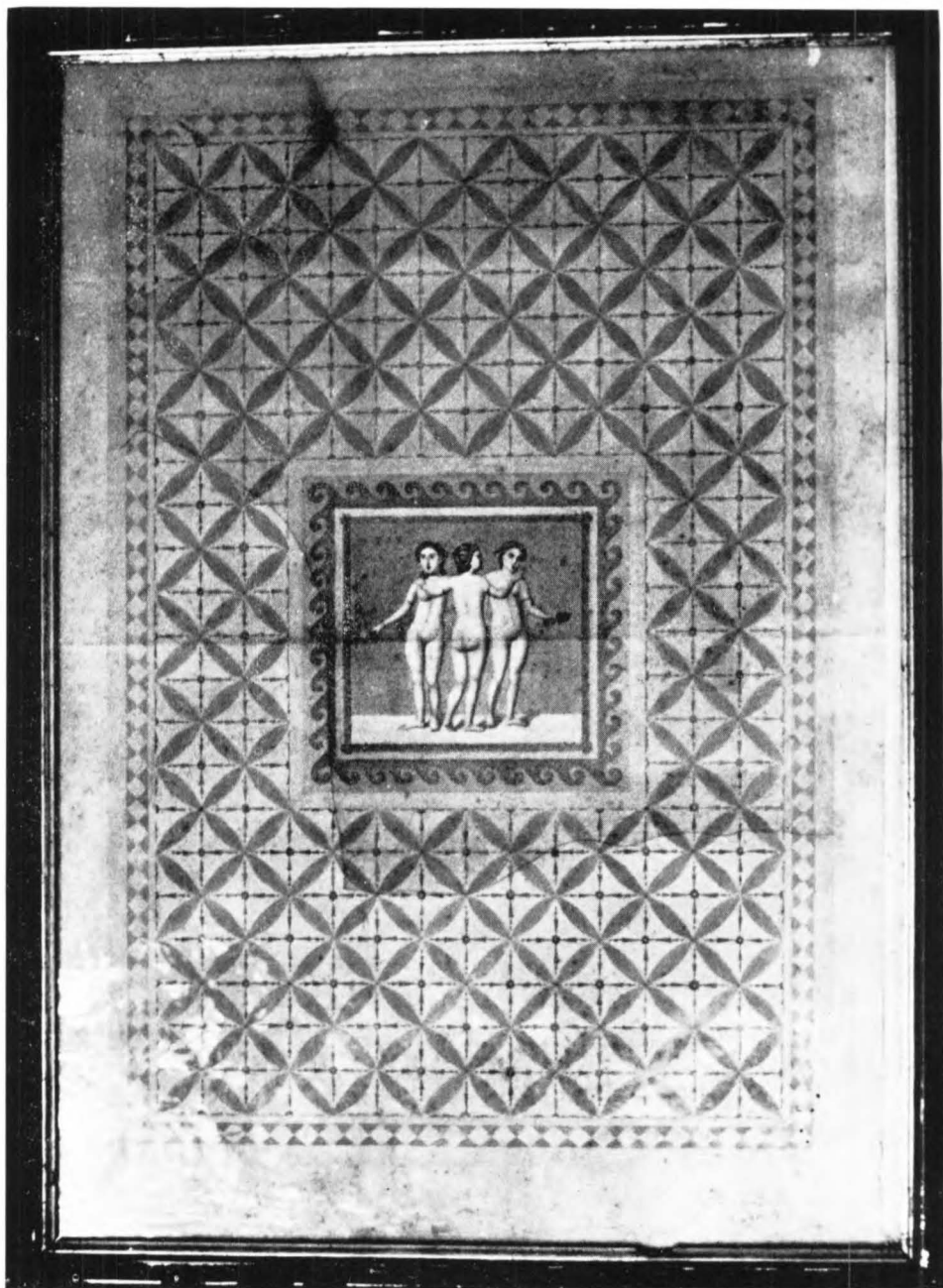
Aquesta nota en brut, probablement anotada pel mateix Rogent al moment de la troballa, amb la intenció de completar-la, ens dóna una precisió important sobre les *colossals dimensions* del mosaic, malgrat mancar de mides exactes.

Els documents que he pogut presentar ací són una prova més del que algunes colleccions i arxius privats, tant de colleccionistes com d'investigadors, poden lliurar a l'arqueologia i a la nostra co-neixença del món antic. Aquest tipus de documents pot ajudar com a base per a l'estudi de materials quasi bé desapareguts i pot fer-ne redescobrir d'altres, tot donant llum en certs casos per a començar excavacions metòdiques i sistemàtiques o simples treballs de prospecció.

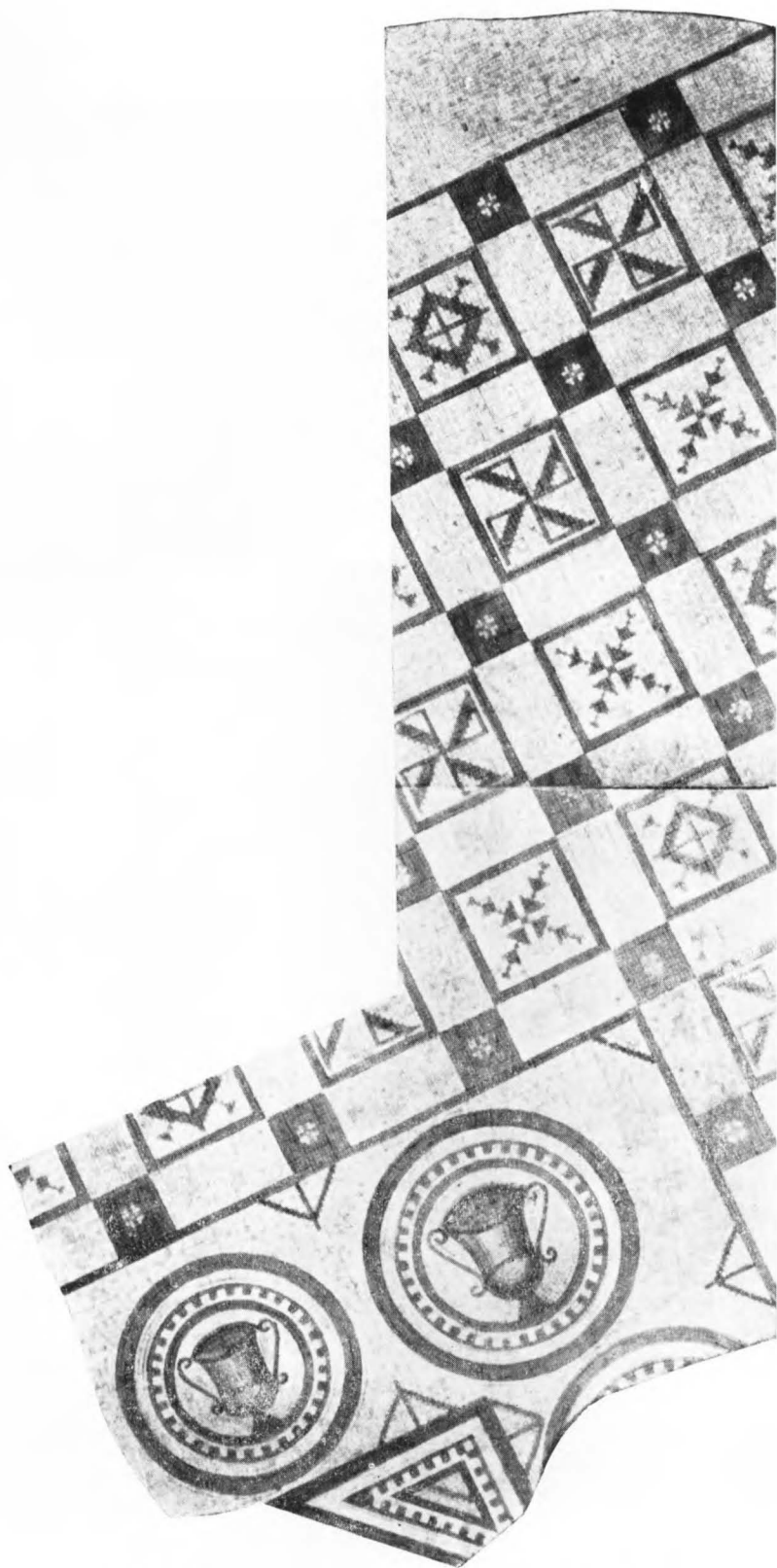
Barcelona-París, estiu 1971.

Mosaic de les Tres Gràcies. Dibuix n.º 1.

Mosaic de les Tres Gràcies. Dibuix n.º 2.

Mosaic amb cràters de la Baixada de Santa Eulàlia. Dibuix.